

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ
БРОЙ 1
2017

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION
VOLUME 1
2017

**УЧЕНИКЪТ-РАБОТНИК НА ЗНАНИЕТО –
ПОСТКОМУНИКАТИВНОСТ В ОБУЧЕНИЕТО ПО
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
(НАЧАЛЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЕТАП)**

МАРИАНА МАНДЕВА

*Mariana Mandeva, DSc. STUDENT-WORKER OF KNOWLEDGE-
COMMUNICATION POST IN TRAINING IN BULGARIAN LANGUAGE
(PRIMARY EDUCATIONAL STAGE)*

Резюме: Характеризира се образованието в съвременния свят, определен като „цивилизация на знанието“ (П. Дракър). На този фон се поставя акцент върху посткомуникативността в обучението по български език – начален училищен етап. Защитава се класификация на овладяваните знания. Теоретичните тези се подкрепят с примери от училищната практика.

Ключови думи: цивилизация на знанието, образование, ученикът-работник на знанието, посткомуникативност, обучение по български език, начален образователен етап

Abstract: Characterized education in the modern world as a "civilization of knowledge" (P. Drakar). The emphasis is on post communication in Bulgarian language training- primary school stage. Protects the classification of mastered knowledge. Theoretical thesis are supported by examples from school practice.

Keywords: civilization of knowledge, education, student- worker of knowledge, post communication, bulgarian language training, primary educational stage

*В настоящите си решения трябва да
отчитаме бъдещето, което вече се е случило.*

П. Дракър

1. Цивилизация на знанието – образование

„Глобално общество”, „информационно общество”, „постиндустриално общество” - чрез всяко от тези наименования се поставят различни акценти в сложността на съвременния свят, но по същество се идентифицира „необикновена нова цивилизация” – „цивилизация на знанието” (П. Дракър)². В тази цивилизация „познанието не елиминира уменията. Точно обратното, то бързо става основа на умения... от съвременен вид”³. Овладея се еволюираща маса от знания и ноу-хау, необходими за настоящия и за утрешния ден.

Център в цивилизацията на знанието е образованието – „поредица от събития, чрез които човек от природно същество се създава и самосъздава, групово битува и самобитува като знаещо и можещо културно, хуманно и социализирано същество” (Radev, 2014: 70). Днес образованието⁴ се превръща в „изключително средство за развитие на човечеството” (Ж. Делор) - за борба с бедността, дискриминацията, социалното изключване; за израстване на личността и за изграждането на връзки между индивидите, групите и нациите. Неговите четири „стълба” (принципа) са:

- да живеем заедно (to live);
- да придобиваме знания (to learn);
- да действаме (to make);
- да бъдем (to be)⁵.

Характерно за съвременната образователна епоха е преплитането на традиционни ценности (овладяване на знания) с иновационни идеи (политики срещу социално изключване, равностойност на образованието в икономическата област и др.). Отличителни характеристики са: децентрализация, антиавторитарност, изграждане на всеобхватен светоглед, демократичност, диалогичност, интердисциплинарност, индивидуализация.

Необходимост става ученето през целия живот. Образованието се превръща в непрекъснат процес⁶.

2. Училищно образование – ученикът-работник на знанието

В развитието на училищното образование се утвърждават актуални тенденции: от дейностноцентрирана към личностноцентрирана педагогика; от пасивно към активно запомняне; от обучение, основано на външно стимулиране, към конструктивистко и развиващо обучение; от моноучителско образование към образование с ползване на медиатори; от училищна културно-образователна среда към среда, свързваща училищни и извънучилищни културно-образователни ресурси.

Търсеният ефект е: подготовка на младата личност за успешен и отговорен живот в цивилизацията на знанието.

Традиционната просветителска концепция „знаещ човек” днес се измества от нов образователен идеал. Актуалност добива представата за „работника на знанието” (П. Дракър) – социално отговорна, активна/интерактивна, креативна и адаптивна личност, която учи през целия си живот, работи със знанието и строи „свят на нови грамотности”⁷.

3. От „знаене на света” към „създаване на света” – предкомуникативност, комуникативност и посткомуникативност в обучението по български език (начален образователен етап)

В нашето училище българският език е „първ и главен предмет”⁸. Чрез него се моделира речевото поведение на ученика като социална интеракция, като когнитивен процес, като идентификация и себеизява в съвременния свят. Изгражда се ментална схема, която служи за овладяване на следващи езици. Формират се менталитет и култура. Това определя образователен фокус върху устойчивото и удовлетворително формиране на компетентности за резултатно (правилно и комуникативно уместно) общуване на официалния български език⁹ от старта на ученика в училище.

В съвременния лингвометодически дискурс актуалност добива триадата: предкомуникативност – комуникативност – посткомуникативност.

При класическото езиково обучение езикът се изучава заради знанията за езика, разглеждан като йерархизирана структура на различни равнища. Става дума за предкомуникативност.

При комуникативно ориентираното обучение приоритет е знаенето на езика. Осмислят се начините, по които „работят” езиковите факти в системата от дискурси.

Посткомуникативното езиково обучение „обединява модела на комуникативната компетентност и когнитивните направления в лингвистиката и психологията... Предполага виждания за езиковото обучение като общуване, което обаче може да се проведе само при наличието и на... знания” (Radkova, 2005: 135).

При изучаването на официалния български език като втори език¹⁰ - особено в етапа I – IV клас, комуникативността често няма методическа алтернатива. Това обаче не е императив, когато обучението е по български език като първи език.

(1) В периода на началната училищна възраст първият език е преди всичко инструмент за общуване, а след това – обект за анализ. Логично доминира лингвопрагматичният подход в обучението на малкия ученик. Образователен приоритет в I – IV клас е комуникативната езикова компетентност, изградена в предучилищна възраст, целенасочено да се подобрява чрез: **а)** обогатяване на уменията за възприемане и създаване на устни дискурси; **б)** формиране на умения за рецепция и продукция на писмени дискурси. Търсеният ефект е: резултатност на общуването в разнообразни области на речева дейност (лична, образователна, обществена) и сфери на комуникация (естетическа, научна и др.) от „живата” практика на малкия ученик.

(2) Трябва да се има предвид, че „в основата на процедурните умения за разкриване... спецификата на родния език е изучаването на културата” (Dimchev, 2011: 7). Това поставя „под светлините на прожекторите” лингвокултурологичният подход.

(3) Казаното до тук не отрича възможностите на лингвокогнитивния подход. В предучилищна възраст първият език се овладява в „затворена” езикова среда (семейство, приятелско обкръжение и др.), без задължително осмисляне на лингвистичната му същност. В условията на училищното

обучение социалната практика на детето се усложнява. Поражда се необходимост от усъвършенстване на способността да се ползва езикът, вкл. чрез системно и целенасочено овладяване на знания. Т.е. въпросът не е за или против знанията, формиращи се на занятията по български език в началните класове. Въпросът е какви знания са необходими и достатъчни на различни етапи от езиковото и социокултурно развитие на ученика.

Обобщено казано: съвременното обучение по български език се преориентира - от предимно информативно, от старта на детето в училище то се превръща в развиващо способността за резултатно ползване на езика. Чрез полиподходност (лингвопрагматичен, лингвокултурологичен и лингвокогнитивен подход) у ученика се формират интегрален тип компетентности, позволяващи му съзнателно, отговорно, активно/интерактивно, реферативно „с думи да върши дела” в разнообразни ситуации от своя живот. Става дума за посткомуникативно обучение по български език – I – IV клас.

4. Посткомуникативност в обучението по български език в началния образователен етап – класификация на овладяваните знания

Знанията „са форма и продукт на социокултурния опит и познание, които се развиват, уточняват и задълбочават. Те са идеална форма на индивидуалния и социокултурния опит, съдържание на притежаваната от човека информация, вътрешна репрезентация на външния свят” (Radev, Pl., i dr., 2011: 117).

В съответствие с психологията на възрастта на малкия ученик, знанията, овладявани на занятията по български език в началния образователен етап, са диференцирани по критерия „необходимо и достатъчно”. Те са теоретичен минимум, служещ за формиране на умения за резултатна употреба на езика на съзнателна основа.

В педагогическата наука знанията се класифицират по редица признаци – по осмисленост, по структурираност, по прагматичност, по наблюдаемост, по степен на комплицираност, според равнището на резултата от познанието и т.н. (Radev, Pl., i dr., 2011: 117 – 118). С определящо значение за систематизацията на знанията, овладявани на занятията по български език - в частност в I – IV клас, са: **(1)** областта на знанията; **(2)** функционалността им. **(1)** По област знанията са: **а)** езиковедски; **б)** езикови. **(2)** По функционалност са: **а)** декларативни; **б)** процедурни; **в)** обуславящи.

Езиковедските знания дават отговор на въпроса „Какво е...”. Те са декларативни знания.

Езиковите знания са знания от типа „Как да...”. Те са процедурни знания.

Чрез интеграцията на езиковедски/декларативни и езикови /процедурни знания се формират обуславящи знания, даващи отговор на въпросите: „Какво е” и „Как да...”. Те помагат на ученика да „прави неща” чрез езика в разнообразни ситуации от своя живот.

Пример от училищната практика

„Думите в речта” (III клас)

Езиковедски/Декларативни знания:

- *Кои думи са прилагателни имена ? С кой въпрос ги откриваме ?*

Езикови/Процедурни знания:

- *Променете прилагателните имена, употребени в текста „Скромната Данка”, по род и число.*

Езиковедски и езикови/Обуславящи знания:

- *Подчертайте прилагателните имена, употребени в текста „Отечество”. Докажете, че подчертаните думи са прилагателни имена.*

- *Определете рода и числото им. Докажете отговора си.*

- *Променете подчертаните прилагателни имена по род и число. Съставете изречение с всяко от тях.*

5. Бъдеще, което вече се е случило – настоящите ни образователни решения

В съвременната цивилизация на знанието общуване на български език е „сричането на буквара, актът на социализация в класната стая, ... добиването на знания и умения за справяне с житейски задачи, сърфирането по... дигитални източници”¹¹. Казано с други думи:

- Бъдещето вече се е случило.

На този фон актуалност добива въпросът:

- Каква промяна е нужна, за да успеем да изградим нашето Училище за случилото се бъдеще ?

Преди всичко, неотложна е преориентация на съществуващата образователна система – от „знаещия човек” към „човека-работник на знанието”. В контекста на проблематиката, разглеждана в статията, това разбиране се „превежда” така:

- „под светлините на прожекторите” трябва да бъде осъзнатото, отговорно, активно/интерактивно и резултатно ползване на слушането, говоренето, четенето и писането на официалния български език в разнообразни ситуации от „живата” практика на малкия ученик.

Очакването е:

- Детето владее културно изразяващ и заявяващ го български език, израства личностно и социално в настоящия и в утрешния ден.

Необходимостта от трансформации се проектира и на равнището на целеполагането, и на равнищата на съдържанието и технологията на обучение. Първите стъпки в тази посока са направени¹¹. Тяхната адекватност ще бъде подложена на проверка във времето.

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. Макиариело, Дж. А. *Питър Дракър, представен от Дж. А. Макиариело. Дракър за всеки ден. 366 дни в проникновения и мотивация за вършене на правилните неща.* София: Класика и Стил ООД, 2013, с. 30.
2. Truman, T., E. P. Dutton. *Managing for Future.* New York: NY, 1992, p. 143.
3. Макиариело, Дж. А. *Питър Дракър, представен от Дж. А. Макиариело. Дракър за всеки ден. 366 дни в проникновения и мотивация за вършене на правилните неща.* София: Класика и Стил ООД, 2013, с. 156.
4. Съвременната наука дефинира формално, неформално и информално образование. Формално образование (formal education) е йерархически структурирано и хронологически градуирано в образователните системи. Неформално образование (non-formal education) е всяко организирано и устойчиво образование извън структурираното формално образование. Информалното образование (informal education) обхваща познавателна и практическа дейност, реализирана чрез индивидуална

- активност в наситена културно-образователна среда. Чрез интеграция на формалното, неформалното и информалното образование се гради т.нар. „всеобхватно образование”.
5. Делор, Ж. и др. *Образованието – скритото съкровище* (Доклад на МКО на ЮНЕСКО). София: Свят 2001, 1996, с. 13.
 6. Вж.: Анализ на съществуващите политики и практики на европейско, национално и местно ниво, свързани с валидиране на умения, придобити в резултат на предходно учене. Европейската комисия. – Програма „Учене през целия живот”, Хоризонтална програма, Ключова дейност 1, Мярка „Подкрепа за европейско сътрудничество в образованието и обучението. София, 2012. -<http://www.refernet.bg/media/cms_page_media/9/Analiz%20validirane%20full.pdf> (12. 05. 2017).
 7. Truman, T., E. P. Dutton. *Managing for Future*. New York: NY, 1992, p. 103.
 8. Балан, А. Т. Усет и възпитание на усета за български език. *Български записи*, София, 1956, с. 47.
 9. Българският език е официален език в Р България. Той е и един от официалните езици на Европейския съюз.
 10. В свят на глобализация мултикултурни взаимодействия двудялбата „роден език – чужд език” е недостатъчна, за да се обхванат всички ситуации на обучението по български език в училище. Днес актуалност добива триадата: първи език – втори език – чужд език. Първият език е езикът на първичната група, в която се социализира индивидът. Вторият език е познат на ученика от социокултурното му обкръжение (понякога само на рецептивно равнище), но в домашни условия се практикува етнодиалект на друг език. В повечето случаи вторият език е официален за страната, в която се изучава. Понятието „чужд език” отразява ценности, които не са присъщи на модерния човек, тъй като европейските езици не са „чужди” в обстановка на общност на европейските народи. От дълго време в английския език той се замества с други думи. В българския език също навлиза употребата на алтернативни термини: „съвременни езици”, „други езици”, „нови езици” – срв.: Шопов, Т. *Съвременните езици. Подходи, планове, процедури*. Благоевград: Международно висше бизнес училище, 2008, с. 17.
 11. Кьосев, А. *Караниците около четенето*. София: Ciela, 2013, с. 603.
 12. Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014 – 2020). МОН, 2014. <www.mon.bg> (12. 05. 2017).
 13. Закон за предучилищното и училищното образование. Държавен вестник, 13.10.2015, бр. 79.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

1. Dimchev, K. Lingvokulturologichen podhod v obuchenieto po balgarski ezik. *Obrazovanie*, 2011, № 6. (Димчев, К. Лингвокултурологичен подход в обучението по български език. *Образование*, 2011, № 6.)
2. Radev, Pl. *Obshta didaktika*. Plovdiv: FastPrintBooks, 2014. (Радев, Пл. *Обща дидактика*. Пловдив: FastPrintBooks, 2014.)
3. Radev, Pl., i dr. *Osnovi na uchilishtnata pedagogika*. V. Tarnovo: Faber, 2011. (Радев, Пл., и др. *Основи на училищната педагогика*. В. Търново: Фабер, 2011.)
4. Radkova, A. Predkomunikativnost, komunikativnost i postkomunikativnost v ezikovoto otsenyavane. *Komunikativnata kompetentnost v savremennia nauchen diskurs. Sbornik v chest na 70-godishninata na prof. Kiril Dimchev*. Sofia: Bulvest 2000, 2006. (Радкова, А. Предкомуникативност, комуникативност и посткомуникативност в езиковото оценяване. *Комуникативната компетентност в съвременния научен дискурс. Сборник в чест на 70-годишнината на проф. Кирил Димчев*. София: Булвест 2000, 2006.)

Prof. Mariana Mandeva, DSc.

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo 2, T. Turnovski Str.
5003 Veliko Turnovo, Bulgaria

E-mail: mandeva_m26@abv.bg